

JDE O OTÁZKU ZRODU NOVÝCH KVALIT, NE O KYBERNETIKU

JOSEF CIBULKA

Soudruh Bober uveřejnil v 2. čísle Otázek marxistické filosofie ročník 1965 polemiku proti mé stati *O dialektické pojetí kvality a kvalitativních změn*.¹

Tato moje stať sice navazovala na dřívější práci soudruha Bobera *Kvantita a kvalita v kybernetice*,² ale jejím tematem nebyla problematika kybernetiky, nýbrž obecnější problematika vzniku nových kvalit.

Historická okolnost, že kult osobnosti bránil rozvoji rozličných filosofických a metodologických proudů, mezi jiným i kybernetiky, nemá nic společného s filosofickou otázkou, zda kybernetikou inspirovaná metodologie obsahuje, či neobsahuje tatáž omezení, pokud jde o tema zrodu nových kvalit, jaká obsahovalo ztrnulé stalinské pojetí kvality.

Můj článek *O dialektické pojetí kvality a kvalitativních změn*, pokud polemizoval s mechanistickými koncepcemi filosofů Klause, Bobera a Zemana, se dopustil závažné chyby v jiném ohledu. Ač jsem polemizoval s těmito konkrétními mechanistickými formulacemi Klause, Bobera a Zemana, jež jsem výslovně uváděl, nazýval jsem tyto názory někdy „kybernetickým pojetím“. Myslím, že už z celého kontextu onoho mého článku, zejména pak z jeho závěru, jasně plyne, že nepřipisují mechanistické filosofické závěry Klause a Zemana „kybernetice vůbec“; nicméně jsou mé formulace o „kybernetickém pojetí“ kvalitativních změn naprosto nesprávné a stavějí problém, o který jde, na hlavu.

Smyslem kybernetického hlediska právě je abstrahovat od kvalitativní určnosti jevů, a tím i od kvalitativních přeměn, a soustředit se k funkčním a strukturním analogiím daných systémů.

Soudruzi Gerčinskij a Bednarčuk při kritice knihy Oscara Langeho *Celek a vývoj z hlediska kybernetiky* správně ukazovali, že právě proto, že kybernetické hledisko abstrahuje od otázky energetických zdrojů a výměny látek, je zásadně neaplikovatelné na otázku vývoje.³ Filosofičtí interpreti kybernetiky — Lange, Klaus, Bober, Zeman — se pokoušejí uplatnit kybernetické hledisko na tu problematiku, od níž kybernetika zásadně abstrahuje, kterou kybernetika zásadně nechce a nemůže řešit. Soudruh Bober na jedné straně vychází z poznatku, že kybernetika záměrně abstrahuje od kvalitativní určenosti,⁴ současně však tvrdí,

¹ Josef Cibulka, *O dialektické pojetí kvality a kvalitativních změn*. Otázky marxistické filosofie (1964), č. 4.

² Juraj Bober, *Kvantita a kvalita v kybernetice*. Otázky marxistické filosofie (1963), č. 5.

³ Jan Slavjanovskij, zpráva o diskusi o knize Oscara Langeho *Celek a vývoj z hlediska kybernetiky*. Voprosy filosofii (1964), č. 10, 155. Srov. A. J. Oparin, *Život, jeho podstata, původ a vývoj*, slovensky 1962, 23.

⁴ „V kybernetice nemá už v terajšom štádiu jej vývoja význam hovoriť o kvalitativných rozdieloch medzi strojom, živým organizmom a spoločnosťou, lebo rozvíja svoju teóriu na abstraktnom systéme, ktorý sa vyvinul abstrahovaním od látkovej a energetickej podstaty týchto predmetov.“

že vše, co překračuje kvantitativní určení, je eo ipso kvalitativní určení,⁵ že funkční analogie, platné v kvalitativně odlišných souvislostech, jsou vlastně samy podstatnou kvalitou jevů. Kupříkladu kybernetický rozbor ekonomických procesů nachází určité funkční analogie (funkční, nikoli pouze kvantitativní) mezi ekonomickými procesy kapitalistické ekonomiky a socialistické ekonomiky. Kybernetické hledisko abstrahuje od podstatné kvalitativní určení, od kapitalistické, či socialistické kvality zkoumaných ekonomických procesů a soustřeďuje se pouze k poznání funkčních analogií těchto kvalitativně odlišných procesů. Vyslovuje-li soudruh Bober myšlenku,⁶ že možná skutečnou kvalitou jsou právě funkční analogie, vyslovuje filosofickou ontologickou hypotézu, jež není kybernetikou nijak zdůvodněna. Tuto ontologickou hypotézu rozvinul naplno Georg Klaus ve své knize *Kybernetik in philosophischer Sicht*. Za podstatu organizace hmoty prohlásil izomorfní funkční analogie.⁷ Kvalitativně diferencovaný obsah prohlásil Klaus za pouhý „materiál“ pro ryze formální zákonitosti organizace hmoty.⁸ Klaus se výslovně hlásí k Aristotelovu výchozímu ontologickému principu, že zákonitosti jsou formou, jež se vtěluje do pasivního látkového materiálu,⁹ a interpretuje kybernetické pojetí izomorfismu nikoli jako otázku gnoseologického přístupu, ale jako otázku *ontologického principu*. Podle takovéto interpretace jsou funkční analogie i nezávisle na našem poznání tou nejpodstatnější objektivní zákonitostí; nejsou nezávislé na kvalitativní diferenciaci hmoty nejen v naší abstrakci pro účely naší abstrakce, ale i ontologicky, nezávisle na našem poznání. Ve svém článku z loňského 4. čísla jsem nikde nepolemizoval proti kvantitativnímu poznání kvalitativního obsahu, proti heuristickému významu kybernetických metod. Naopak, jak v tomto článku,¹⁰ tak i ve svém dřívějším článku, napsaném roku 1962,¹¹ jsem zdůrazňoval heuristický význam matematických a kybernetických metod proti tvůrčím marxistům Šikovi a Segalovi, kteří tehdy heuristický význam těchto metod nedoceňovali.¹² Dokonce i příklad o Mendělejevově kvantitativní metodě poznání kvalitativního obsahu jsem rozváděl roku 1963 v rukopisu své připravované knihy, jejíž příslušnou část jsem soudruhovi Boberovi půjčil koncem minulého roku. Jsem tedy o heuristickém významu matematických a kybernetických metod přesvědčen právě tak jako soudruh Bober. S čím však důrazně polemizuji, to je právě uvedené *Klausovo ontologické pojetí, že místo vnitřního samovývoje hmoty platí Aristotelovo pojetí, že zákony jsou formami, vtělujícími se do pasivní látky*. Je těžko popřít, že tento Klausův *ontologický* výklad dovádí do důsledků filosofické myšlenky, obsažené i u soudruhů Bobera, Zemana a jiných filosofů, kteří využívají kybernetických principů k filosofickým teoriím.

⁵ Otázky marxistické filozofie (1963), č. 5; Otázky marxistické filozofie (1965), č. 2, 391.

⁶ Tamtéž.

⁷ Georg Klaus, *Kybernetik in philosophischer Sicht*, Berlin 1961, 108–109, 121.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Otázky marxistické filozofie (1964), č. 4.

¹¹ *O metodě poznání společenských jevů*. Filozofický časopis (1963), č. 6.

¹² V. I. Lenin, *Filozofické sešity*, 319.

V Leninových *Filosofických sešitech* jsou rozlišeny „mrtvé“ koncepce vývoje, při nichž stojí objektivní samovývoj „ve stínu“, „při nichž se změny jeví jako pouze kvantitativní, a „živé“ koncepce, jež jsou založeny na vnitřně rozporném samovývoji skutečnosti.¹³ Ať se zmíněné Klausovo a Boberovo filosofické pojetí, opírající se o kybernetické principy, sebevíce liší od Stalinových, z tohoto Leninem vytýčeného a nejpodstatnějšího filosofického hlediska vnitřního samovývoje patří obě pojetí k „mrtvým“ koncepcím, protože nechávají samovývoj „ve stínu“. Stalinovo pojetí bezrozporné kvality je ontologickým pojetím, jež principiálně popírá vnitřní samovývoj, nepřetržité dialektické přechody od vývojově nižších kvalit k vývojově vyšším kvalitám. Kybernetika abstrahuje od kvalitativní stránky skutečnosti, a tudíž i od kvalitativních změn, ale někteří filosofové, vycházející z kybernetiky, zejména soudruh Klaus, ontologizují tento kybernetický přístup k objektivní realitě a vytvářejí ontologickou koncepci, že formální a funkční analogie mezi kvalitativně odlišnými oblastmi prý jsou podstatné, kdežto kvalitativní odlišnost těchto oblastí prý je jevová. Tato *ontologická koncepce*, jež vzniká nezdůvodněným ontologizováním kybernetického abstrahování od kvality, je opravdu „hluboce vnitřně spřízněna“ se stalinskou likvidací základního marxistického principu dialektického samovývoje.

Jsem přesvědčen, že filosofický mechanicismus Klausových závěrů z kybernetiky nepramení z toho, že by soudruh Klaus snad absolutizoval systémy bez zpětné vazby. Soudruh Klaus se soustřeďuje ke složitým systémům se zpětnou vazbou a jeho kniha obsahuje pronikavé filosofické postřehy právě o systémech se zpětnou vazbou.

Mechanicismus Klausových filosofických závěrů pramení z toho, že soudruh Klaus ontologizuje kybernetické heuristické abstrahování od kvalitativní stránky skutečnosti, že zásadně mylně uplatňuje kybernetické abstrahování od kvalitativní stránky na otázky vývoje, tedy na otázky zrodu nových kvalit. Jestliže kybernetika abstrahuje od kvalitativní stránky skutečnosti, je aplikace tohoto abstrahování od kvalitativní stránky skutečnosti na otázku vznikání nových kvalit něčím stejně absurdním jako nastolení problému kvadratury kruhu.

Znovu zdůrazňuji, že jsem se v onom článku *O dialektické pojetí kvality a kvalitativních změn* zabýval otázkou kvalitativních změn a neměl jsem tedy důvod rozvíjet nějakou pozitivní interpretaci kybernetiky, která je založena na abstrahování od kvalitativních změn. Mohl jsem se zabývat pouze aplikacemi kybernetického abstrahování od kvalitativní stránky skutečnosti na otázku vývoje.

---

¹³ Tamtéž.